

2000 Sonrası Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Yoksulluk: Kırsal Yoksullukla Mücadele Uygulama Örnekleri

Rural and Urban Poverty in Turkey after 2000s: Samples in Rural Poverty Reduction Applications

Harun YAKIŞIK¹
Berna Şafak ZÜLFİKAR²

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de 2000 sonrası kentsel ve kırsal alanlarda gerçekleşen yoksulluğun profilini ortaya koymayı ve kırsal yoksullukla mücadelede kamusal baş etme uygulamalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’nin yoksulluk profilini anlamak için; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2010 verileri, kırsal yoksullukla mücadele kamusal uygulamaları için ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) 2010 verileri kullanılmaktadır. Türkiye’nin yoksulluk profilini anlamak amacıyla kullanılan TÜİK verileri 2002–2009 yıllarını, yoksullukla mücadele uygulamaları için kullanılan SYDV verileri ise 2003–2009 yıllarını kapsamaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yoksulluğun içeriği, ikinci bölümde 2000 sonrası kentsel ve kırsal yoksulluk durumu, üçüncü bölümde ise uzun dönem kırsal yoksullukla mücadelenin önemi ve bu konuda öncelikli politik yaklaşımlar incelenmekte ve yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk, Sosyal Yardım, Şartlı Nakit Transferi

ABSTRACT

This study aims to depict a picture of rural and urban poverty in Turkey after 2000s and evaluate public applications on rural poverty eradication. In this study, in order to depict the current poverty picture of Turkey, data of Turkish Statistical Institute and data of Social Assistance and Solidarity Fund are used for the rural poverty eradication of public applications. The poverty picture of Turkey covers the years from 2002 to 2009 and poverty eradication policies cover the years between 2003 and 2009. This study consists of three sections. First section consists of literature framework of poverty, second section consists of rural and urban poverty fact after 2000s in Turkey and the third section articulates the importance of poverty eradication policies and political priorities will be analyzed in poverty eradication and new approaches will be taken into the consideration.

Keywords: Rural Poverty, Urban Poverty, Social Assistance, Conditional Cash Transfer

¹Yar.Doç.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, haruny@karatekin.edu.tr

²Araş.Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, berna@karatekin.edu.tr

GİRİŞ

Yoksulluğun insanlık tarihiyle birlikte var olan bir sosyo-ekonomik sorun olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat sorunun sebep ve sonuçlarının dönemler ve ülkeler itibarıyla farklılık gösterdiği iktisat literatüründe yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası yoksulluk sadece gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları bir sorun olarak algılanırken 1970 sonrasında gelişmiş ülkelerinde başa çıkmak zorunda oldukları bir sorun haline gelmiştir. 1980 sonrası Amerika ve İngiltere tarafından gelişmekte olan ülkeler özelinde tüm dünya ülkelerine, kabul ettirilmeye çalışılan “daha az devlet daha çok piyasa” anlayışı, yoksulluğun bu ülkelerde derinleşmesine neden olmuştur (Şenses, 200,s.320). Ayrıca bu süreç, bireysel ve toplumsal bağlamda, gelir dağılımında daha önceleri tecrübe edilmemiş eşitsizlikler meydana getirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde fiyat mekanizmasını engelleyen artan kamu gücü sorunu ve bu sorunun çözümü için devletin her alanda küçülmesinin gerektiği Amerika Birleşik Devletleri, Dünya Bankası ve Amerika Merkez Bankası tarafından deklare edilen Washington Uzlaşısı’nda belirtilmiştir. Bu anlayışla oluşan neo-liberal politikaların ülkeler arasındaki farklılıkların uzun dönemde azalacağına dair iddiası ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki açığın daha da artması ile sonuçlanmıştır. Neo-liberal politikalar gelişmekte olan ülkelerde; özel müteşebbis ve yatırımların artmasıyla istihdam fırsatlarının artacağı, istihdamın artmasıyla da hane halklarının ve dolayısıyla toplumun hayat standardı yükseleceği, böylece yoksulluğun azalacağı savını öne sürmektedir. Fakat neo-liberal politikaların varsayımları ve uygulamasındaki başarısızlıklar neticesinde sonuçların hiç de öngörüldüğü gibi gerçekleşmediği ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye bağlamında, 1980 sonrası ihracat, özelleştirme ve finans sektörü politikalarında radikal değişiklikler yapıldığı bilinmektedir. Uygulamaya konulan politikalarla kamu kesiminin ekonomideki etkinliği küçültülürken teşvik politikalarıyla da özel sektör genişletilmeye başlanmıştır. Kamunun küçültülmesi neticesinde zayıflayan piyasa denetimleri özellikle 1990’lı yıllarda krizlere sebep olmuş, işsizlik artmış ve gelir dağılımı daha da bozulmuştur (Yazıcı, 2005,s.22-30). İç ticaret hadleri, istihdamın yüzde 40’dan fazlasını oluşturan tarım sektörü aleyhine bozulmaya başlamıştır (Uysal, 2003,s. 262).

Türkiye özelinde meydana gelen değişimlere paralel olarak uluslararası düzlemde de uygulamada meydana gelen değişimler neticesinde güçlü olanlar konumlarını sağlamlaştırmış, güçsüz olanların konumları ise gittikçe kötüleşmiştir. Açlık sınırının altına itilenler ve eğitimsiz kalanların sayısında artışlar meydana gelmiştir. Yoksulların görece olarak güvencesiz kalması, uzun dönemde ülkeler ve bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğinin düzeleceği yanılsaması, temel ekonomi paradigmasını savunmasız bırakmıştır. Artan yoksulluğun azaltılması için daha radikal çözümler bulunması gerektiği gündeme gelmiştir. Bu bağlamda ilk çıkışı, Londra’da gerçekleştirilen G20 zirvesinde İngiltere Başbakanı Tony Blair, Washington Uzlaşısı’nın artan yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğine çözüm olamayacağı ve rafa kaldırılması gerektiğini ifade ederek yapmıştır (Kaynak, 2009,s.45-46).

Literatürde, yoksulluğun tanımı, nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili olarak çok sayıda yaklaşım bulunmaktadır. Mutlak ve evrensel bir tanımının yapılamayışı, yoksulluk

sorununun kapsamından kaynaklanmaktadır. Eğer yoksulluk sorunu, hane halkı veya bireyin beslenme, barınma, giyim ve sağlık harcamalarını belirleyen asgari tüketim seviyesi olarak değerlendirilirse mutlak yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Dumanlı, 1996,s. 6). Öte yandan Dünya Bankası 1990 yılı raporuna göre, günlük geliri 2400 k/cal gıdayı almaya yetmeyen kişiler mutlak yoksul olarak kabul edilmektedirler (DPT, 2001,s.104). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın 2008 raporu ise 2400 k/cal’ın parasal karşılığı olarak günlük 1.25 ABD dolarını mutlak yoksulluk sınırı olarak kullanmaktadır. Fakat 1.25 ABD dolarının belirli bir karşılığının olmaması net bir hesaplamayı zorlaştırmaktadır. Sermaye hareketleri neticesinde kurlar sürekli değişmektedir . Mutlak yoksulluğun yanı sıra en sık kullanılan ikinci yoksulluk tanımı görelî yoksulluktur. Eğer birey kendi gelirini, kendisine ölçüt olarak kabul ettiği bir referans grubunun geliri ile karşılaştırması sonucu daha az gelire sahip olduğu inancına sahip oluyorsa görelî yoksul olarak kabul edilmektedir (Şenses, 2001,s. 91). Bunun yanında, bireylerin sahip olmayı düşündükleri hayat standardına ulaşmak için kendilerine yetecek bir gelir miktarının sorulması ve bireylerin yoksul olmamak için hedefledikleri gelir düzeyiyle elde edilen fark öznel yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Dağdemir, 1994,s. 23-40).

1.TÜRKİYE’DE 2000 SONRASI KIRSAL VE KENTSEL YOKSULLUK

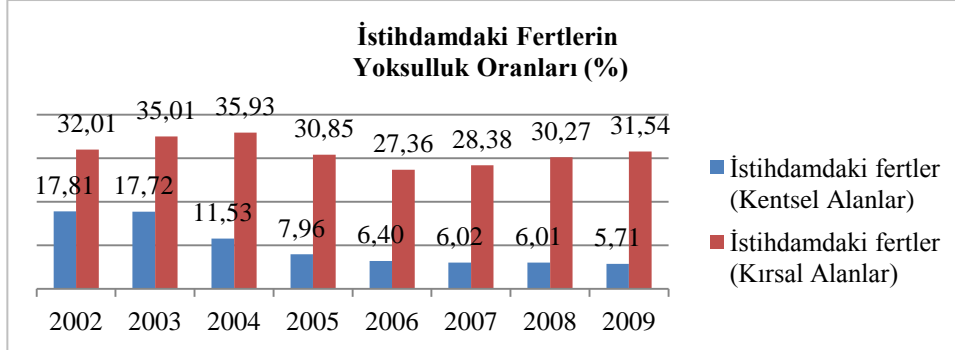
Türkiye’nin kentsel ve kırsal yoksulluk profilini ortaya koymadan önce kentsel alanlardan farklılık arz eden kırsal alanların temel belirleyicilerinin açıklığa kavuşması gerekmektedir. 1924 yılında yürürlüğe giren köy kanunu; “nüfusu 2.000’den aşağı yerleşmeleri” köy olarak kabul etmiştir. Buna ilaveten “cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ-bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köyü teşkil eder denilmektedir. Dolayısıyla kanunda köy, sadece nüfusuyla ve yerleşim yeriyle öne çıkan alan olmaktan öte, çevre ve yaşam sahasıyla da bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Köy kanunu tanımlamalarıyla aynı zamanda kırsal alanların çerçevesi çizilmektedir. Köy (kırsal alan) tanımlamasında, köyü kent merkezlerinden ayıran en önemli faktörün nüfus olarak görülmesi dönemin şartları içerisinde değerlendirildiği zaman anlamlı olmaktadır. Günümüz şartları içerisinde değerlendirildiğinde ise kırsal alan çerçevesini çizmekte sadece nüfus yetersiz kalmaktadır.

Kanunla çerçevesi çizilen kırsal alanların günümüze kadar gelişmiş ülke kırsal alan dönüşümlerinin gerisinde kaldıkları, siyasi iktidarlar tarafından ihmal edildikleri ve kırsal alandaki yoksulluk sorununa radikal çözümler getiril(e)mediği sonraki bölümde TÜİK verileri ışığında analiz edilecektir. Bir sonraki bölümde özellikle, istihdamdaki fertlerin yoksulluk oranları, ücretsiz aile işçilerinin yoksulluk oranları, yevmiyeli çalışanların yoksulluk oranları, 15 yaş altı çocukların yoksulluk oranları, okuma yazma bilmeyenlerin yoksulluk durumları ve hane halkları fert sayısına göre yoksulluk durumları analiz edilecektir. Son bölümde ise kırsal yoksullukla mücadele uygulamalarından özellikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) uygulama örneklerinin genel değerlendirilmesi yapılacak ve politik önceliklerin neler olması gerektiği öngörülenecektir.

1.1.Kent ve Kırsal Alanda İstihdam Edilen Fertlerin Yoksulluk Oranları:

TÜİK’ in hane halkı bütçe anketleri sonucu elde ettiği 2010 yoksulluk verileri incelendiğinde, özellikle kırsal alanda istihdam edilen fertlerin yeterli gelir düzeyine sahip olamayıp göreceli yoksulluk sınırının altında bulunduğu görülmektedir. Kentsel ve kırsal alanlar olarak istihdamdaki fertlerin yoksulluk durumlarını incelediğimizde, incelemenin başlangıç yılı olan 2002 ile bitiş yılı olan 2009 yılı arasında kentsel yoksulluk oranında düşüş yaşandığı görülmektedir. Aşağıdaki Tablo 1 verilerine baktığımızda 2002 yılında kentsel alanlarda çalışanların yoksulluk oranı yüzde 17,81’den 2009 yılında 5,71’e düşmüştür. Öte yandan kırsal alanlarda istihdam edilen fertlerin yoksulluk oranları bazı yıllarda dalgalanma gösterse de 2002 yılındaki yoksulluk oranı 32,01’den 2009’de 31,54’e düşmüştür. Düşüş miktarının az olması nedeniyle istihdam edilen fertlerin durumlarında iyileşme olmadığı ve hatta durumun 2003, 2004, 2008 ve 2009 yıllarında daha da kötüye gittiği görülmektedir. 2003 ve 2004 yıllarındaki kötüleşme 2000 ve 2001 yılı krizlerinin gecikmeli etkisi olarak, 2008 ve 2009 yıllarındaki kötüleşme ise Amerika’da yaşanan finansal krizin olumsuz sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu kötüleşme genel anlamda, kırsal alanlarda istihdam edilen fertlerin ücret artışlarının gelir makası tedbirleriyle kontrol altında tutulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla siyasi iktidarların yoksullukla mücadele politikalarında odak noktalarının kırsal kesim olması gerektiği açıktır. Ekonomik ve siyasi risklere karşı savunmasız kalan kırsal alanlarda gelir artırıcı teşvik ve yatırımlara öncelik verilmesi gelecekte daha da artması beklenen yoksulluk oranlarının düşürülmesi için önem arz etmektedir.

Tablo.1. İstihdam ve Yoksulluk

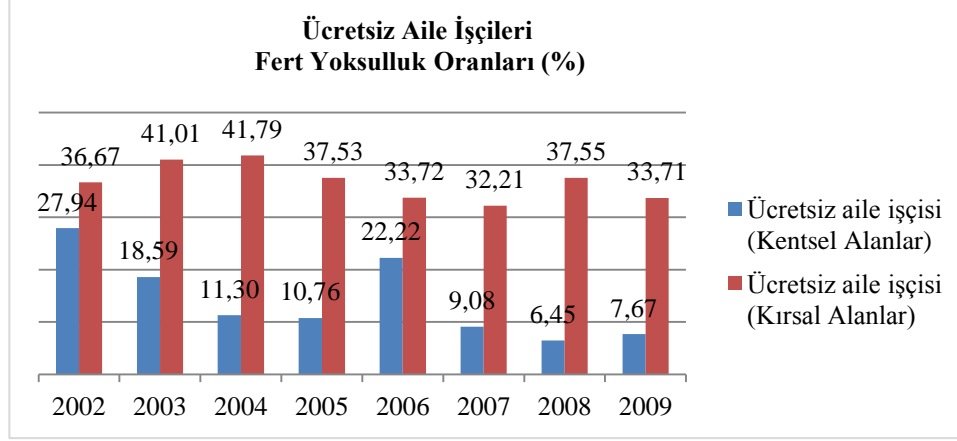
Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

1.2.Ücretsiz Aile İşçileri Yoksulluk Oranları:

Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olan kesimlerin yoksulluk oranları yıllar itibarıyla dalgalanma göstermekle birlikte 2002–2009 yılları arasında durumlarının kötüleştiği görülmektedir. Özellikle 2002–2004 yılları arasında kentsel alanlarda yaşayan ücretsiz aile işçilerinin yoksulluk oranları düşerken kırsal alanlardaki aile işçilerinin yoksulluk oranları tam ters yönde bir eğilim göstermiştir. Fakat burada dikkat çeken bir gelişme

Tablo 2’de görüldüğü gibi 2006 yılında kentsel alanlarda yaşayan aile işçilerinin yoksulluk oranında keskin bir artışın gerçekleşmesi olmuştur. 2005 yılında 10,76 olan oran 2006 yılında 22,22’ye yükselerek yüzde 48,42’lik bir kötüleşme görülmüştür. Bu kesimlerin 2003, 2004 ve 2008 yıllarında yoksulluk oranlarındaki artışlar dikkat çekicidir. Kırsal alan aile işçilerinin yoksulluk oranı 2002 yılında yüzde 36,67’den 2009 yılında 33,71’e düşmüştür. Fakat kırsal alan 8 yıllık verilerinin ortalaması 36,77 olmakta, 2009 yılına kadar durumlarında herhangi bir iyileşme gözlenmemektedir. Buna karşılık kentsel alanlarda ücretsiz aile işçilerinin yoksulluk oranlarında dalgalanmalarla birlikte sürekli düşüşler yaşanmıştır. 2002 yılında 27,94 olan aile işçisi yoksulluk oranı 2009 yılında 7,67’ye düşmüştür. Bu düşüş artan aile işletme sayılarıyla genel olarak paralellik göstermektedir.

Tablo.2. Ücretsiz Aile İşçileri ve Yoksulluk

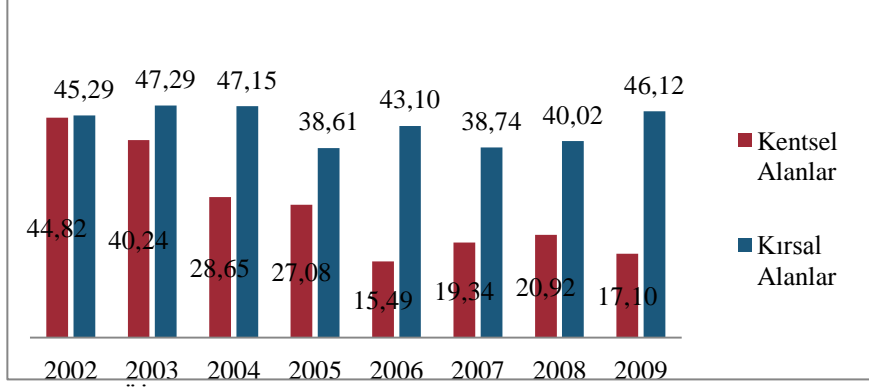

Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

1.3.Yevmiyeli Çalışanların Yoksulluk Oranları:

Tablo 3 incelendiği zaman, kentsel alanlarda yevmiyeli çalışanların durumlarının zaman içerisinde iyileştiği görülmektedir. 2002 yılında, kentsel alanlarda yevmiyeli çalışanların yoksulluk oranları %44,82 iken 2009 yılında bu oranın %17,10’a düştüğü görülmektedir. Kentsel alanda yevmiyeli çalışanların yoksulluk oranlarında hızlı bir düşüş olduğu açıktır. Öte yandan, kırsal alanlarda yevmiyeli çalışanların durumu incelediğinde, kentsel alanda gerçekleştirilmiş olan iyileşmenin kırsal alanda gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır. 2002 yılında %45,29 olan yoksulluk oranı yıllar içerisinde artış ve azalışlar göstermiş ve 2009 yılında %46,12’ye yükselmiştir. 2002 yılında yevmiyeliler arasında hemen hemen aynı yoksulluk oranına sahip olan kırsal ve kentsel yoksulluk arasındaki fark yıllar içerisinde ciddi miktarlarda açılmıştır. Dolayısıyla, yoksullukla mücadele programlarında kırsal kesimlere öncelik verilmesi gerektiği görülmektedir.

Tablo.3. Yevmiyeli Çalışanlar ve Yoksulluk

Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

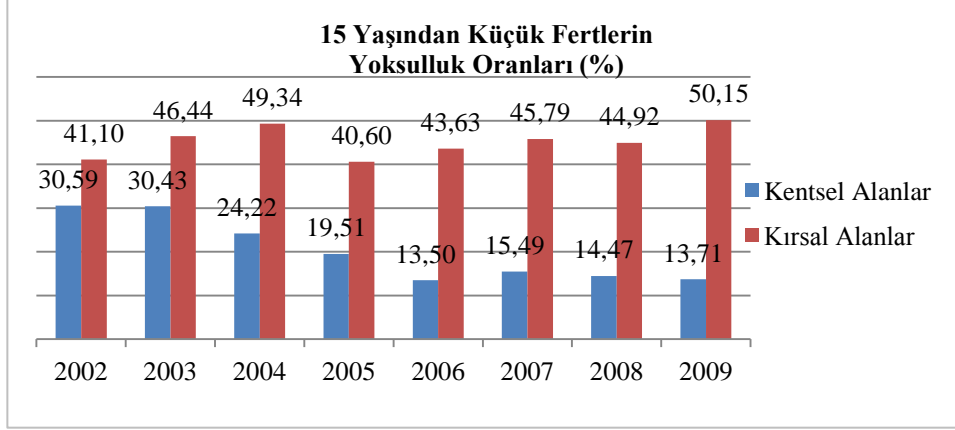
1.4.15 Yaş Altı Çocukların Yoksulluk Oranları:

Çocuk yoksulluğunu daha anlaşılır kılmak için öncelikle “çalışan çocuk” kavramı açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Kentsel alanlarda çalışan çocuk daha çok sanayi ya da marjinal iş kollarında çalışan çocukları kapsamaktadır. Kırsal alanlarda ise ailesi ile birlikte çalışan çocukları ifade etmektedir (Atauz, 2004,s.3). İşverenlerin çocukları çalıştırma nedeni işgücü maliyetlerinden avantaj sağlamak olarak bilinmektedir. Tarım sektöründe çocukların çalıştırılması geniş aile yapısından dolayı doğal görülmekle birlikte; çalışan çocuklar eğitim almaları gereken yaşta eğitimlerini tamamlayamamakta ve gelecek hayatlarında ekonomi için etkin katma değer yaratamamaktadırlar. Çocuk istismarını önlemek için tarihi süreç içerisinde bir dizi düzenleme yapılmıştır. 1923 yılında çıkan yasa ile çocuklar istismara karşı güvence altına alınırken, 1997 yılında zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmış ve 2002 yılında çocuk işçiliğinin en kötü şartlarının ortadan kaldırılması için on yıllık hedef belirlenmiştir. Özellikle 2000 sonrası uygulamalar neticesinde 6–14 yaş okula devam eden çocukların sayısında ciddi artışlar olmuş; 1994 yılında okula devam eden çocuk sayısı 9,5 milyon, 1999 yılında 10,5 milyon ve 2006 yılında bu rakam 11,5 milyona çıkmıştır. Toplam çalışan çocukların ise, yüzde 41’i tarımda, yüzde 59’u tarım dışı sektörde, bunların yüzde 53,5’i ücretli ve yevmiyeli, yüzde 2,7’si kendi hesabına çalışırken yüzde 43,7’si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır¹.

Bu süreç içerisinde yukarıdaki veriler ışığında toplam çalışan çocukların sayılarında düşüşler olurken, Tablo 4’te görüldüğü gibi, kırsal alanlarda 2002–2009 yılları arasında çocuk yoksulluğunun yüzde 10 oranında kötüleştiği görülmektedir. Kırsal bölgelerdeki yoksulluğun kısır döngüsünün kırılması ancak geleceğin ebeveynleri olacak çocukların durumlarının iyileştirilmesiyle meydana gelecektir. Eğer acil eylem planı hayata geçirilmezse ebeveynlerin yoksulluk kültürü algılarının çocukları da olumsuz etkileme riski devam edecektir.

¹<http://www.csgb.gov.tr/csgbportal/cgm.portal?page=cc&id=3> Erişim Tarihi:02.01.2011

Tablo.4 15 Yaş Altı Çocuklar ve Yoksulluk

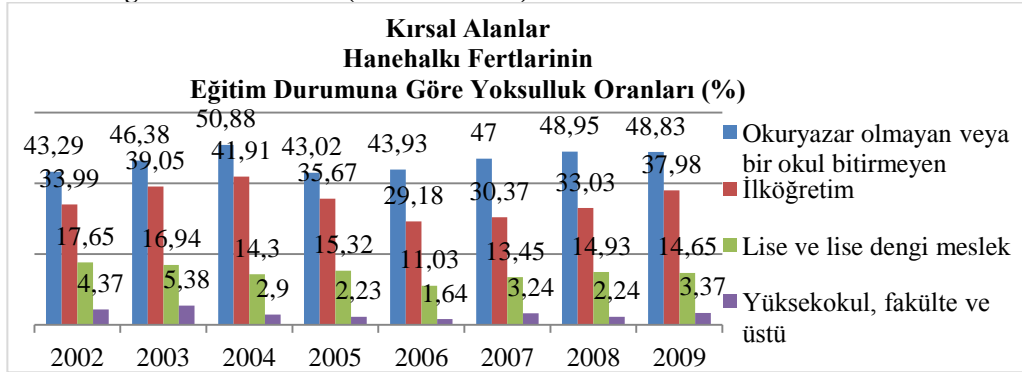

Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

1.5.Kırsal ve Kentsel Alanlarda Eğitim Oranları ve Yoksulluk:

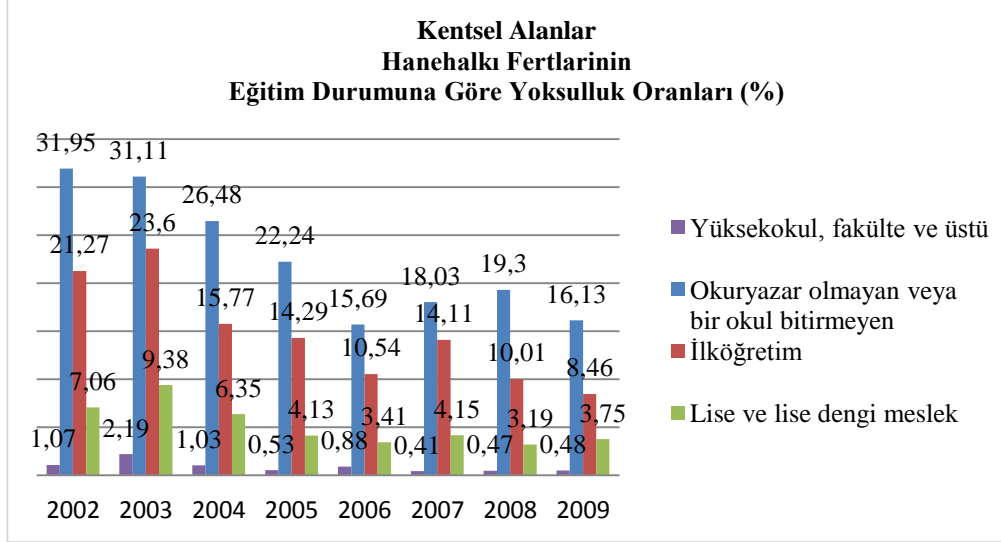
Kırsal alanlarda yaşayan insanların hem okuryazarlık oranları hem de genç kuşakların nitelikli eğitim seviyeleri düşük düzeydedir. Genel olarak kırsal alanlarda yaşayan insanların eğitim yoksunluğunun politik, ekonomik ve sosyal sebeplerden kaynaklandığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla siyasi iktidarların, yoksullukla mücadelede politika önceliklerini eğitime ayırma zorunda oldukları aşağıdaki tablo verilerinden açıkça anlaşılmaktadır. Tablo 5 ve Tablo 6’da görüldüğü gibi, eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranları düşmektedir. Kentsel alanlarda eğitim altyapısının yüksek olması eğitimi bireylerin sayısında artışa ve dolayısıyla gelir seviyelerinin görece olarak yüksek olması sonucunu doğurmuştur. Buna karşılık kırsal alanlar, eğitim, yatırım, istihdam ve gelir yetersizliği sebebiyle yoksulluğun kısır döngüsünü kıramamıştır.

Tablo.5. Eğitim ve Yoksulluk (Kırsal Alanlar)

Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

Tablo.6. Eğitim ve Yoksulluk (Kentsel Alanlar)

Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

Yukarıdaki tablo sonuçlarına göre, kırsal alanlarda okuryazar olmayan ya da bir okulu bitirmeyen nüfusun yoksulluk oranı 2002’de 43,29 iken yıllar itibariyle sürekli artış göstererek 2009 yılında 48,83’e çıkmıştır. Bu olumsuz gelişme kırsal alanlarda yoksullukla mücadelede okuryazar oranının artırılmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Kırsal alanlarda eğitim seviyeleri yükseldikçe yoksulluk oranları düşüş göstermiş fakat kentsel alanlardaki düşüş kadar keskin olmamıştır. Tablo 5’te de görüldüğü gibi ilköğretim ve lise mezunu olanlarda yoksulluk oranları artmış, buna karşılık üniversite mezunlarının yoksulluk oranlarındaki düşüşleri 2002–2009 arasında çok küçük seviyelerde kalmıştır. Bu durum kırsal alanlarda işgücüne katılan fertleri kapsayacak/istihdam edecek yerel iş alanlarının azlığından kaynaklanmaktadır.

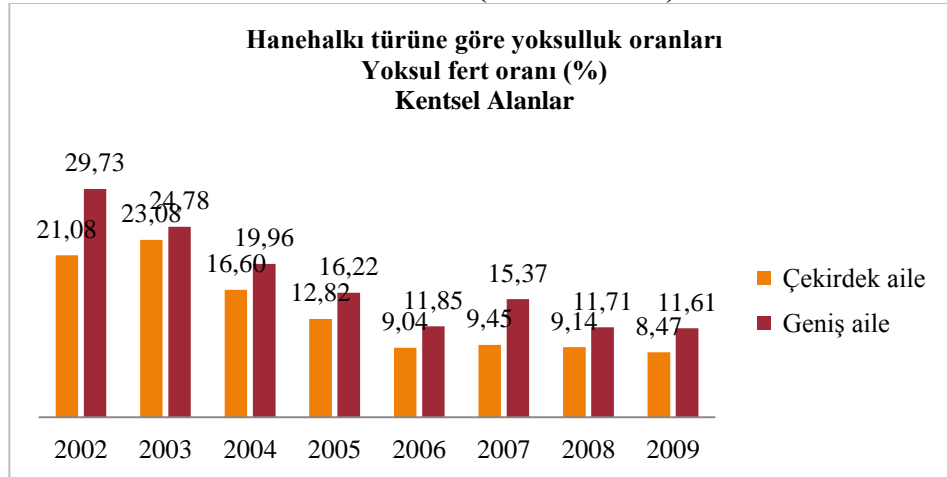
Kentsel alanlara baktığımızda tüm eğitim seviyelerinde yoksulluk oranları düşüş göstermiştir. Bu durumun en temel nedeni eğitimi olsun olmasın kentsel alanlarda yaşayan insanlar formal ya da enformel sektörlerde bir şekilde çalışarak mutlak yoksulluk oranlarının üzerinde temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelir kazanmaktadır. Ayrıca bu gelişme, kentsel alanlarda kamu ya da özel kuruluşlar tarafından yürütülen yoksullukla mücadele programlarının olumlu yansımaları olarak da değerlendirilebilir. Diğer taraftan yoksullukla mücadelede kırsal alanlarda yerel dinamikleri ön plana çıkaracak bölgesel kalkınma ajanslarının uzun dönemli projelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü fiziki ve beşeri sermaye açısından yoksun ve yoksul olan kırsal alan fertlerinin bu kısır döngüyü kendi kaderlerine terk edilerek kırabilecekleri mümkün görülmemektedir.

1.6.Hane Halkı Türüne Göre Fert Yoksulluk Oranları:

Gelişmiş ülkelerin gelişme dinamiklerinin ortak özelliklerinden biri nüfus artışlarını kontrol altına almış olmalarıdır. “Her ülkenin içinde bulunduğu şartlara göre nüfus artış hızı dengelenmektedir. Düşük nüfus artış hızı işgücü yetersizliği ve yaşlı nüfus problemleri ortaya çıkardığı gibi hızlı nüfus artışı da gerekli imkânların sağlanamaması nedeniyle insanların en temel ihtiyaçlardan mahrum bir yaşama katlanmasına sebep olmaktadır²”. Dolayısıyla, Türkiye’de kırsal kesimin hızlı nüfus artışı nedeniyle, hane yoksulluğu da kronik hale gelmektedir. Kırsal kesim çekirdek ve geniş hane yoksulluk artışı oranları Tablo 7’de açıkça görülmektedir. Kırsal alanlardaki bu yoksulluk tırmanışı R. Solow modeli ile uyumlu görülmektedir. Modelin öngördüğü süreç, nüfus artışının yüksek olduğu ülkelerde ve bölgelerde fert başına çıktının düşük olacağını ileri sürmektedir. Yani nüfus artışı karşısında gerekli tasarruf ve sermaye artışlarının gerçekleşmemesi durumunda fert başına düşen sermaye stokunda azalış meydana gelecek ve sonuçta fert başına çıktı düzeyi azalacak ve yoksulluk artacaktır. Kırsal kesimlerde yaşanan bu kısır döngü sonucu açığa çıkan işgücü yüksek işsizlik oranlarıyla birlikte yoksulluğu tırmandıracaktır (Berber, 2004,s. 158-159).

Tablo.7. Hane Halkı Yoksulluk Oranları (Kentsel Alanlar)

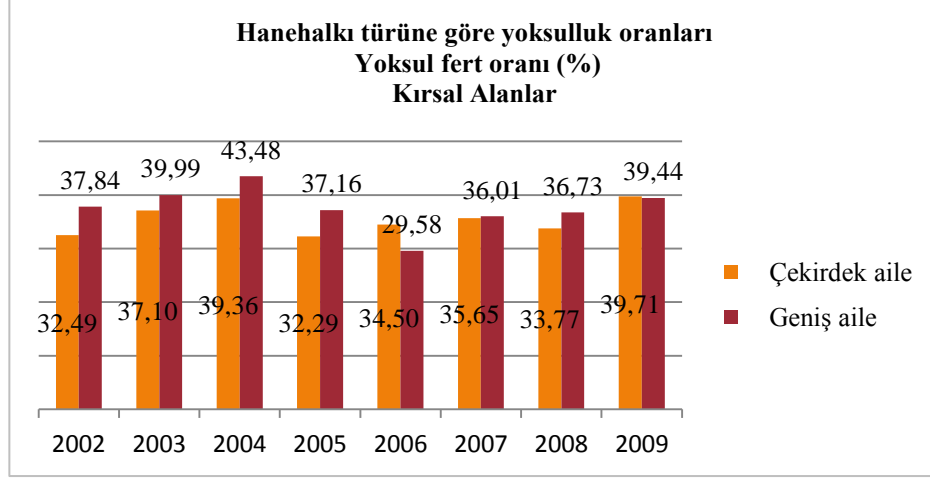
Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

Kırsal alanlarda yaşanan yoksulluk artışlarının aksine kentsel alanlarda her iki aile grubunda Tablo 8’de görüldüğü gibi, 2002-2009 yılları arasında yoksulluk oranlarında %50’nin üzerinde düşüş sağlanmıştır. Bu azalış daha öncede ifade edildiği gibi, kentsel alanlardaki kamu ve özel kuruluşlar tarafından son dönemde yürütülen yoksullukla mücadele programlarının olumlu sonuçlarının etkisi ile birlikte, formel ve enformel

² Yumuşak, İ. G. ve A. Kar., Nüfus Artış Hızının Düşürülmesi İktisadi Kalkınmayı Artırır mı? www.iibf.kocaeli.edu.tr/iktisat/iyumusak/Nufart.doc. Erişim Tarihi: 14.07.2010

sektörlerde yaratılan istihdam artışları neticesinde sağlanan bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Tablo.8. Hane Halkı Yoksulluk Oranları (Kırsal Alanlar)

Kaynak: TÜİK 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

2.TÜRKİYE’DE KIRSAL YOKSULLUKLA MÜCADELE UYGULAMALARI

Türkiye’de 2000 sonrası uygulamaya konulan yoksullukla mücadele uygulamalarının, Birleşmiş Milletlerin 2000 yılında, Binyıl Kalkınma Hedefleri Zirvesi’nde (BKH) kabul ettiği gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına hız kazandırma hedefleriyle uyumluluk arz ettiği görülmektedir. Ülkemizde kır-kent, bölgesel ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri azaltmak, yoksullukla mücadele etmek, temel eğitime ulaşmayan kesimlere eğitim fırsatlarını götürmek, anne ve çocuk ölümlerini azaltılmak ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak hedefleri, özellikle kırsal kesim yoksullukla mücadelede, 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken hedeflerin önemi hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir³. 2000 sonrası Türkiye’de kırsal kesim yoksullukla mücadele kapsamında, birçok merkezi, yerel ve STK’lar tarafından hazırlanıp uygulana projeler bulunmaktadır. Ayrıca halen devam etmekte olan proje ve proje çağrıları mevcuttur. Bu bağlamda, özellikle İş-Kur, Sosyal Güvenlik Kurumu ve STK’ların çalışmaları

³ 147 devlet ve hükümet başkanlarının dahil olduğu 189 ulusun temsilcileriyle kabul edilen mileniyum hedefleri geniş anlamda mutlak yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak, herkesin temel eğitim almasını sağlamak, kadınların konumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele etmek, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmek hedeflerini içermektedir. Daha geniş bilgi için Devlet Planlama Teşkilatı Binyıl Kalkınma Hedefleri II. Raporu (2010), www.dpt.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2011

yadsınamaz. Ancak çalışmanın bu kısmında, merkezi yönetimin SYDV’ler aracılığıyla kırsal alanlara tahsis ettiği yardım ve ödenek miktarları analiz edilecektir.

Ülkemizde yoksullukla mücadele politikalarının kırsal kesim yoksullarına öncelik vermesi halen milli gelirden en az payı alan ve işgücüne katılım oranı yıllar itibarıyla sürekli düşüş gösteren kırsal kesim erkek ve kadın nüfusundan kaynaklanmaktadır. Ülkemizde kırsal nüfus oranı halen %30’lar seviyesinde bulunmaktadır. Ülke nüfusunun yarısına yakını kadınların oluşturduğu düşünülürse, kırsal kadın nüfusu on milyon civarındadır. Sosyal güvenlik açısından baktığımız zaman Türkiye’de çalışanların %51,5’i kayıtlı, geri kalanı kayıt dışı çalışmaktadır. İstihdamdaki kadınların %66’sı, erkeklerin ise %42,3’ü sosyal güvenlik kapsamı dışında bulunması uygulanan programların ve projelerin önemi hakkında ipuçları vermektedir. Çünkü ülkemizde 1955 yılında kadın işgücüne katılım oranı %72.02’den 2008 yılında %26.20 düşmüştür. Avrupa’da kadın işgücüne katılım oranı ortalaması 2008 yılında %70 seviyelerinde gerçekleşmiştir (Gülçubuk, 2009). Dolayısıyla yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı 1994⁴ yılında %28,3 iken 2008 yılında %17,1⁵ ‘e düşerek, geçen 15 yıldaki yüksek seviyelerdeki yoksulluk düzeyini korumaktadır.

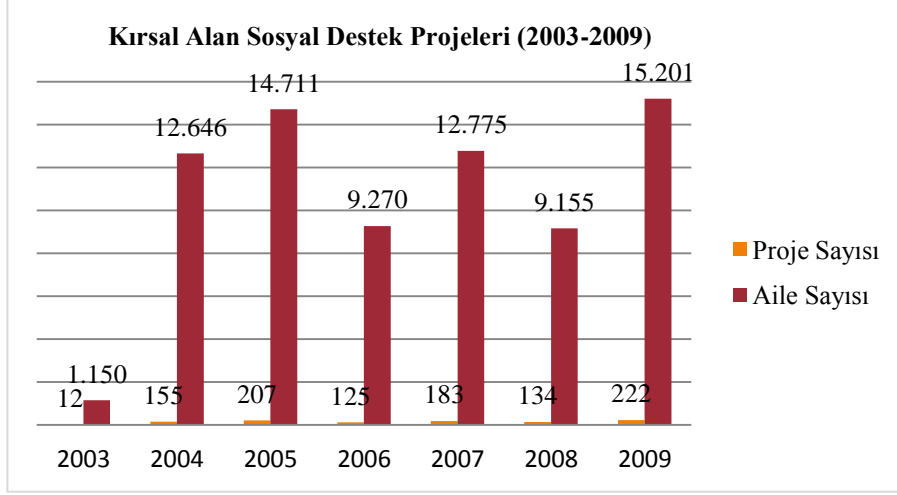
Dolayısıyla yukarıda açıklanan Türkiye kırsal kesim nüfusu, kadının işgücüne katılım oranı ve gıda dışı yoksulluk oranlarında Avrupa verilerinden yüksek oranda sapma göstermiş olması, Türkiye’de kırsal kesim yoksullukla mücadelenin önemini açıklar niteliktedir. Bu bağlamda incelenen SYDV’nin kırsal kesim kalkınma ve yoksullukla mücadele uygulama örnekleri (yardım/proje destekleri), ulaşılan hedef kişi/aile sayıları ve aktarılan kaynak miktarları yıllar itibarıyla aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 9 ve Tablo 10 verilerinde görüldüğü gibi, kırsal kesim yoksullukla mücadele kapsamında süt sığırcılığı, damızlık koyun ve seracılık için desteklenen toplam proje sayısı 1038 ve bu projelerde desteklenen aile sayısı 74.908 olarak gerçekleşmiştir. Bu projeler için aktarılan kaynak 579.819.776,70 TL’ye ulaşmıştır.

⁴ TÜİK ve Dünya Bankası, Ortak Yoksulluk Değerlendirmesi Raporu, 2004

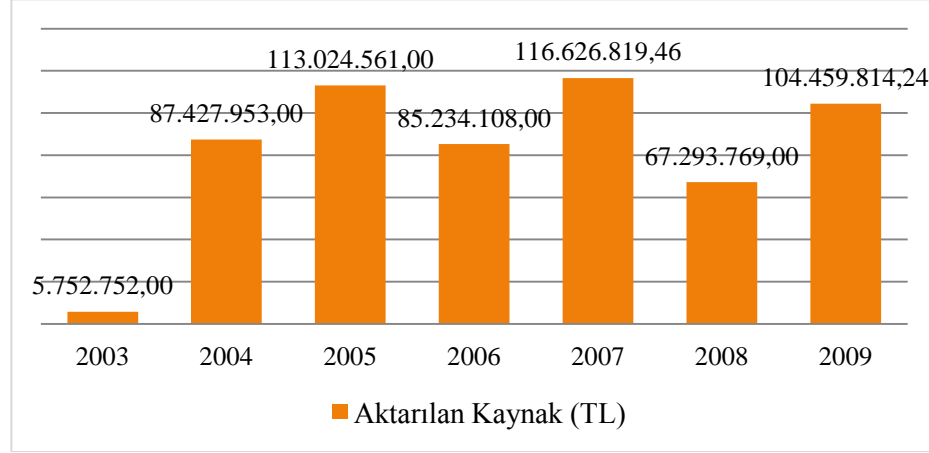
⁵ TÜİK, Hane halkı Bütçe Anketleri, 2008

Tablo. 9. Süt Sığırçılığı, Damızlık Koyun ve Seracılık Proje ve Aile Sayıları (2003–2009)

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

Tablo.10. Süt Sığırçılığı, Damızlık Koyun ve Seracılık Projeleri Aktarılan Kaynak Miktarı (2003–2009)

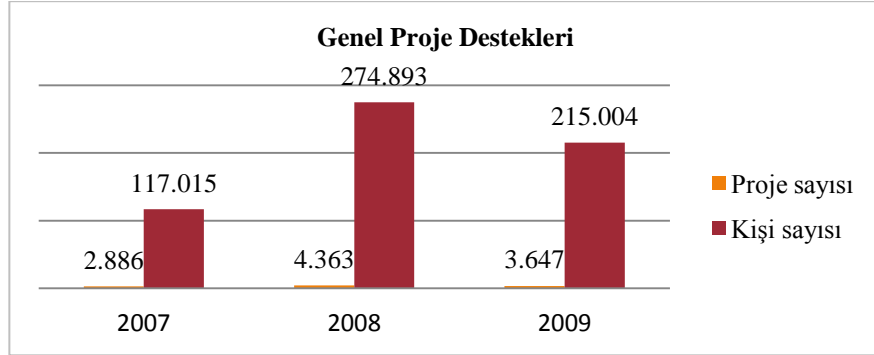

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

Kırsal kesim yoksullukla mücadele kapsamında bölgesel istihdam yaratmak amacıyla gelir getirici, istihdam eğitimi sağlayıcı, sosyal hizmetleri destekleyen, geçici istihdam sağlayan ve toplumsal kalkınmayı artırıcı 2007-2009 yılları arasında toplam 10.896 proje desteklenmiş ve bu projeler kapsamında toplam 606.912 kişiye ulaşılmıştır.

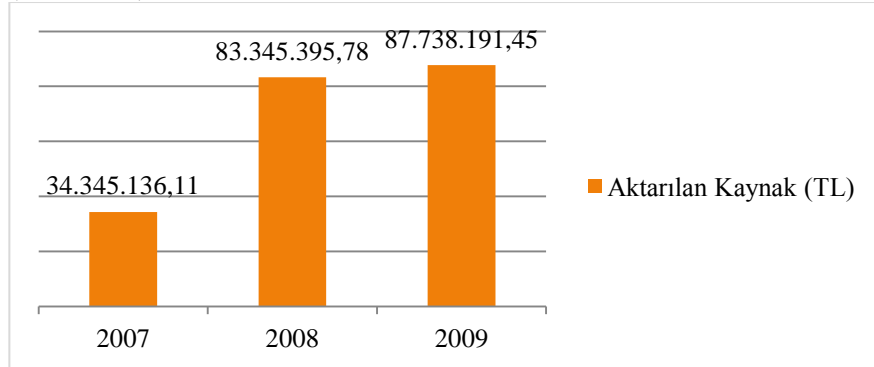
Tablo.11 de proje sayılarının ve ulaşılan kişi sayılarının yıllar itibariyle dağılımı görülmektedir. Tablo 12’ de bu projeler için aktarılan kaynak toplamı 205.428.723,34 TL olarak gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Tablo.11. Kırsal Kesimde İstihdam Yaratan Projeler Proje ve Kişi Sayıları (2007–2009)

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

Tablo.12. Kırsal Kesimde İstihdam Yaratan Projeler Aktarılan Kaynak Miktarı (2007–2008)

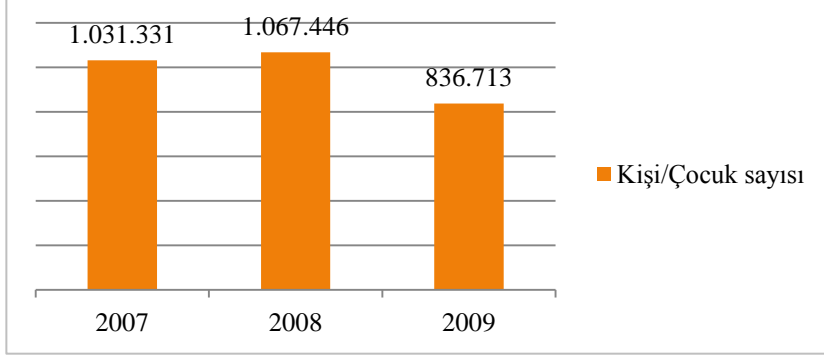

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

Kırsal kesim yoksullukla mücadele kapsamında tarımsal faaliyet projelerini destekleyerek yerel dinamikleri harekete geçirme ve istihdam yaratıcı projelere ek olarak şartlı nakit transferi (Tedavi Giderlerine Yönelik Yardımlar, ŞNT Sağlık Yardımları ve ŞNT Gebelik Yardımları) uygulamaları geniş kesimleri kucaklayacak şekilde yaygın hale getirilmiştir. Bu kapsamda sağlık ve eğitim şartlı ödemeleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 2009 yılında ulaşılan kişi/Çocuk sayısı azaldığı halde 2009 yılında aktarılan kaynak miktarının arttığı görülmektedir. Ayrıca, 2009 yılı şartlı nakit sağlık yardımlarının 45.549.828,00 TL’lik miktarının Doğu Anadolu ve 63.173.985,60 TL’lik miktarının Güney Doğu Anadolu bölgesine tahsis edildiği görülmektedir. Dolayısıyla kaynakların yoksulların yoğunlaştığı bölgelere aktarılması

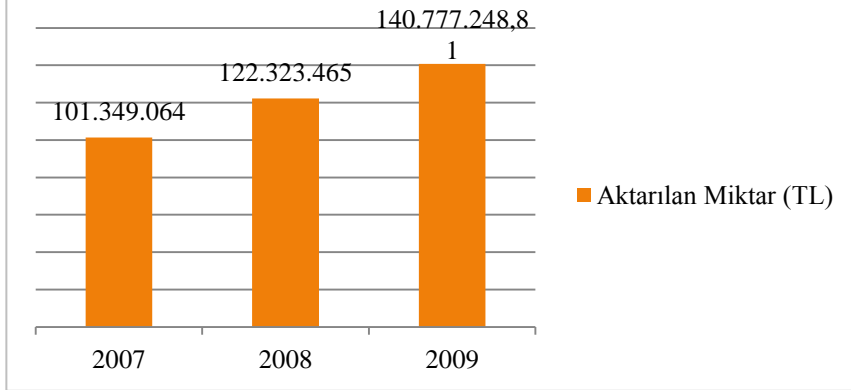
şartlı nakit transferlerinin uzun dönemde yaratacağı pozitif etkiler hakkında ışık tutması açısından önemlidir. Çünkü iki bölge yardımları miktarı 108.723.813,6 TL ile toplam 140.777.248,81 TL’lik aktarılan kaynak miktarının %77’sini oluşturmaktadır.

Tablo.13. Şartlı Sağlık Yardımları Ulaşılan Kişi/Çocuk Sayısı (2007–2009)

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

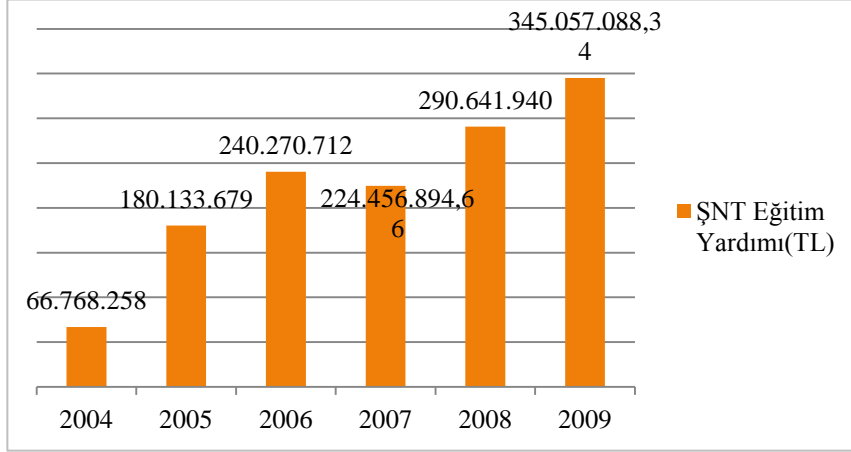
Tablo.14. Şartlı Sağlık Yardımları Aktarılan Kaynak Miktarı (2007–2009)

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

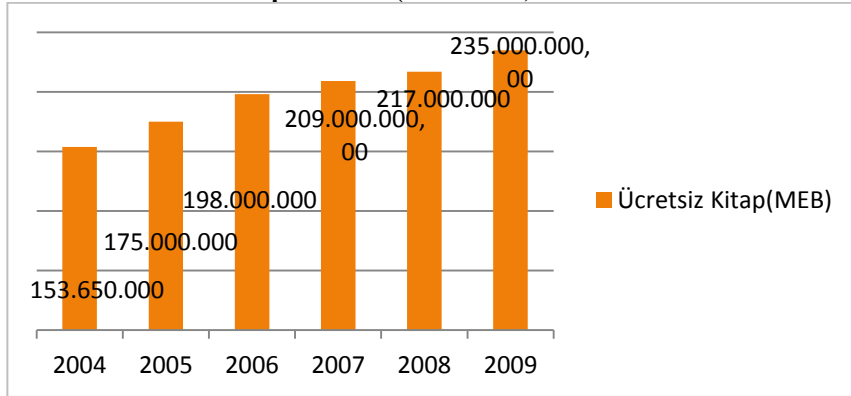
Eğitim yardımlarının önemli bileşeni olan şartlı eğitim yardımı toplamı altı yıllık dönemde toplam Tablo 15’ de görüldüğü gibi 1.347.328.572 TL olarak gerçekleşmiştir. Eğitim yardımlarının diğer önemli bir bileşeni olan ücretsiz kitap yardımı (MEB desteği) altı yıllık süre içerisinde Tablo 16’ da görüldüğü gibi 1.187.650.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Tablo 17’de görüldüğü üzere eğitim ve kırtasiye yardımları toplamı 478.011.292 TL olarak gerçekleşmiştir. Sağlık ve eğitim yardımlarında görülen iyileşmenin, kırsal kesimlerde yoksul insanların yoksulluktan uzak bir şekilde yaşama şanslarına katkı sağlayacağı açıktır.

Tablo.15. Şartlı Eğitim Yardımları (2004–2009)

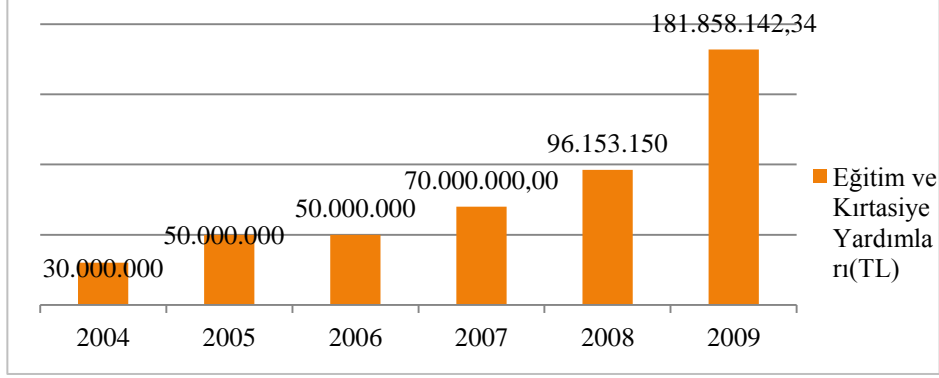
Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

Tablo.16. Ücretsiz Kitap Yardımı (2004–2009)

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

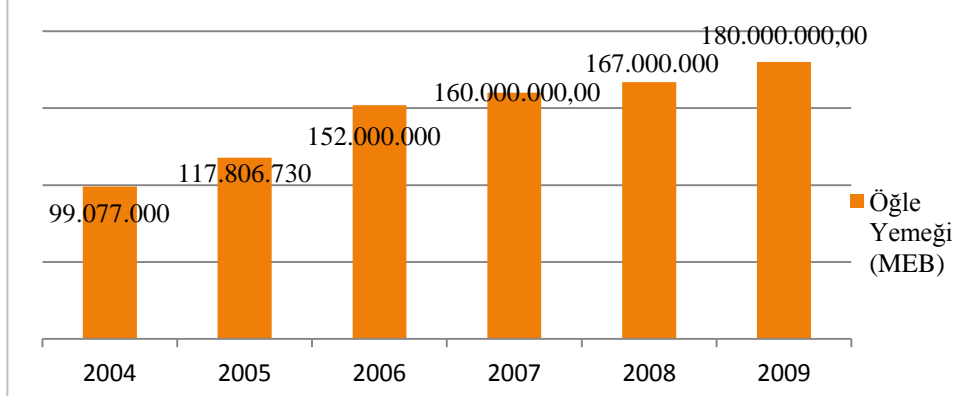
Tablo.17. Eğitim ve Kırtasiye Yardımları (2004–2009)

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

1997 yılında 8 yıllık temel eğitim ve taşınmalı eğitim uygulamasıyla başlatılan yoksul öğrencilere sağlanan öğle yemeği uygulaması 2004 yılına kadar SYDV tarafından yürütülmüştür. 2003–2004 eğitim ve öğretim yılından itibaren bu uygulama MEB’ e devredilmiştir. Tablo 18’ de görüldüğü gibi öğle yemeği yardımları (MEB desteği) beş yıllık süre içerisinde toplam 875.883.730 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo.18. Öğle Yemeği Yardımı (MEB) (2004–2009)

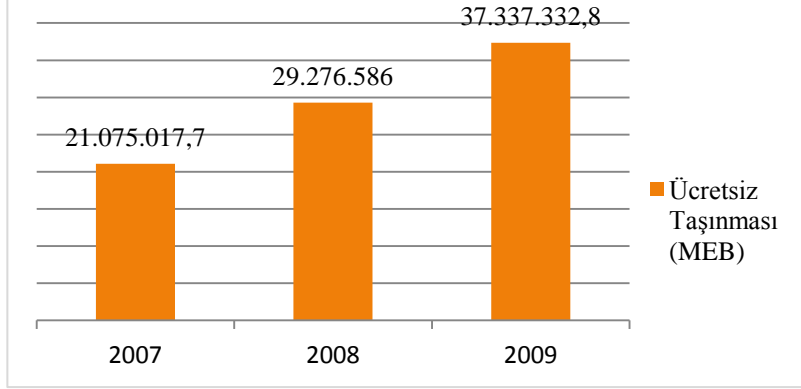

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

Ücretsiz taşıma uygulaması ile, özel eğitime gereksinim duyan özürlü öğrencilerin okullarına ücretsiz olarak ulaşmaları sağlanmak ve bu sayede özürlü bireylerin eğitilerek sosyal hayatın her safhasında kendilerine yer bulabilmesini sağlamak hedeflenmektedir. Ücretsiz taşıma yardımları Tablo 19’da görüldüğü gibi, 2007–2009 yılları arasında toplam 87.688.936,61TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo.19. Ücretsiz Taşıma Yardımları (2007–2009)

Kaynak: SYDV, 2010 Raporu

Milli Eğitim Bakanlığı yardımları olan ücretsiz kitap, öğle yemeği ve ücretsiz taşıma giderleri toplamı 2009 yılı içerisinde 452.337.332,88 TL olarak gerçekleşirken SYDV tarafından gerçekleştirilen eğitim yardımları 538.556.868,23 TL olmuştur. SYDV eğitim yardımları 2009 toplamının 538.556.868,23 TL olan miktarın 286.571.118,52 TL’si Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerine yapılmıştır. Sadece 2009 yılı eğitim yardımları toplamının %53’ünün söz konusu bölgelere tahsis edilmesi, bölge insanının eğitim seviyesini yükselterek uzun dönemde bölgesel kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olacağı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın geliştirdiği insani kalkınma indeksi belirleyicilerinden olan eğitim ve sağlık bileşenlerinde iyileşme sağlayacağı görülmektedir.

SONUÇ

Birinci bölümde, kırsal ve kentsel kesimlerde belirli gruplar için TÜİK (2010) verileri ışığında yapılan değerlendirmede, analiz edilen kesimler için kırsal alan yoksulluk oranlarının sürekli yükseldiği gözlemlenmiştir. Bu yükselişin, 1980 sonrası uygulamaya konulan Neo-liberal politikalar sonucunda daha da arttığı yapılan ampirik çalışmalarla ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, Türkiye’de kırsal ve kentsel farklılaşmaların başladığı 1980’li yıllarla birlikte daha az kamu gücü daha fazla serbest piyasa merkezli uygulamalarla, özellikle organize olamamış kırsal kesim üreticilerinin kendi ayakları üzerinde doğrulabilmeleri zorlaşmıştır.

Bunun yanında, AB ülkeleri ve ABD başta olmak üzere, gelişmiş ülkeler, planlı bir şekilde kırsal kesim üreticilerini rekabetten korumuş, yoğun destek ve teşviklerle endüstriyel tarıma geçmelerini sağlamışlardır. Bununla da yetinmeyip, merkezi depolama ve pazarlama destekleriyle verimlilik ve gelir artışları sağlayarak kırsal yoksulluğu azaltmayı başarmışlardır. Gelişmiş ülkeler kendi içlerinde kırsal kesimi desteklemelerine karşın, çevre ülkelerde uygulandığı zaman haksız rekabet doğuruyor gerekçesiyle kırsal kesimin savunmasız bırakılmasını her platformda dile getirmeleri,

sorgulanması gereken konuların başında gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin, kalkınmalarını ancak korumacı politikalarla gerçekleştirebileceğini açıklayan ünlü iktisatçı Nicholas Kaldor’un, öğrencisi Ajit Singh’e yaptığı değerlendirmesinde görmekteyiz. N. Kaldor’a göre, öncelikle gelişmekte olan ülkeler sanayileşmek zorundadır, bu ülkelerin sanayileşmeleri korumacı bir politikayla gerçekleşecektir ve kim bunun tersini söylerse onun dürüst olmadığı sonucuna varılmalıdır. Dolayısıyla Batı Avrupa ülkelerinden G. Doğu Asya ülkelerine kadar tüm ülkelerin güçlü devlet teşvikleri ve yönlendirmeleri altında kalkındıkları bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla, Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlaması sonrası kırsal ve kentsel alanlardaki gelir dağılımı önceki dönemlere göre daha eşitsiz hale gelmiştir. Gelir dağılımındaki eşitsiz dağılımın sebep olduğu kırsal kesimin kronikleşen yoksulluk sorunu, kamu kesimini yoksullukla mücadele politikaları uygulamaya zorlamıştır. Bu bağlamda, sosyal bunalım ve sosyal çözümlerin önlenmesi açısından uygulamaya konulan sosyal içerikli eylem planları önem arz etmektedir.

Önceki bölümlerde açıklandığı gibi kırsal kesim yoksullarının çoğunluğunu çocuklar, kadınlar, ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeli işçiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu kesimler için yeni istihdam ve gelir yaratacak projelerin yaygınlaştırarak ivedilikle hayata geçirilmeleri gerekmektedir. Liberal ekonomi politikalarıyla uluslararası kuruluşların gelişmekte olan ülkelere uygulanmasını önerdikleri politikaların kurtarıcı olamayacağını derinleşen yoksulluk sorunlarıyla daha anlaşılır hale gelmiştir. Burada bölgesel kalkınma ajanslarının yerel yatırımcıları harekete geçirmede etkin rolleri gündeme gelmektedir. Bölgesel kalkınma ajanslarının⁶ kırsal kesim yoksullukla mücadele uygulamalarında iki açıdan fonksiyonel görünmektedir. İlk olarak; Kalkınma Ajanslarının kırsal alanlarda yoksulların çoğunluğunu oluşturan kadın ve işsiz gençler için, etkin proje uygulamalarıyla yerel dinamikler harekete geçirip yeni istihdam ve gelir getirici sektörleri teşvik etmesi ve bu yolla hedeflere hızlı ulaşmada kalkınma ajanslarının zaman tasarrufu sağlayacağıdır. Bunun yanında, ülkemizde kırsal alanla ilgili hizmet veren tüm kamu kuruluşlarının ortak hareket ederek bilgi paylaşımı noktasında iyi yönetim sergilemeleri gerekmektedir. Dolayısıyla Kalkınma Ajansları

⁶ Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri hakkında 5449 sayılı kanun’un 08.02.2006 tarihinde resmi gazete de yayımlanmasıyla belirlenmiştir. Kalkınma ajansları, bölgesel yatırım ve kalkınma faaliyetlerini daha etkin yürütebilmek için Türkiye program dâhilinde düzey 1 olarak 12 bölgeye düzey 2 olarak 26 bölgeye ayrılmış bulunmaktadır. Ajanslara yüklenen görevler arasında bölgesel yatırım ve kalkınmayı hızlandıracak görevler dikkat çekmektedir. Özellikle bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltarak geri kalmış yoksul bölgelerin standartlarını ülke ortalamasına yaklaştırmak, faaliyet gösterdiği bölgede kamu, özel sektör ve STK’lar arasında eşgüdümü sağlayacak koordinatörlük görevi görmesi ve uygulamayı bu aktörlere bırakması amaçlanan kalkınma hedeflerine hızlı ulaşmada önemli görünmektedir. Bunun yanında, kalkınma ajanlarsın koordine edeceği projelerle bölgesel girişimciliği destekleyerek kırsal kalkınma ve yerel kalkınmayı hedeflemesi kalkınma ajanslarının kırsal yoksullukla mücadelede önemi yadsınmaz. Ayrıca dünyada kalkınma ajansı olarak adlandırılan 20.000 kuruluş, Avrupa’da 1600 kuruluş bölgesel kalkınma ve yerel yoksullukla mücadele ederken, Türkiye’de sadece 26 adet kuruluşun faaliyette bulunması düşündürücüdür. Daha geniş bilgi için, Bilgilendirme ve Tanıtım Toplantısı TR42 (Marmara) Kalkınma Ajansı (2009), <http://www.marka.org.tr>, Erişim Tarihi: 08.02.2011

merkezi yönetim kuruluşları ile yerel yönetim kuruluşları (ayrıca uluslar arası bağlantılar kurmada) arasında hızlı ve objektif bilgi paylaşımını sağlayarak ortak hedef doğrultusunda kırsal alanlardaki kadın ve çocuk yoksulluğunun azaltılmasında önemli roller üstleneceği açıktır.

Ayrıca, Türkiye’de yoksulluğun kırsal kesimde yaşayan kadın ve çocuklar arasında daha şiddetli olmasının temel sebeplerinden birisi, söz konusu kesimler arasında eğitim eksikliği ve fert başına düşen eğitim harcamalarının düşük seviyelerde olduğu karşılaştırmalı verilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Kırsal kesim yoksullukla mücadele programlarının ortaya koyduğu gerçek, yoksullara kaynak aktarımı, yardım şeklinde çok şartlı nakit transferi şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılması olmuştur. Özellikle ödemelerin yapıldığı kesimin topluma kazandırılmaya çalışılan kadınlardan oluşması önem arz etmektedir. Eğitim ödemelerinde şart, eğitimlere devam şartı iken, sağlık ödemesinin şartı 0-6 yaş arası çocuğun düzenli sağlık kontrollerinin belgelendirilmesi olması ve gebelik ödemelerinin şartı ise gebeliğin ilk üç ayında doktor raporuyla belgelenmesi ve düzenli kontrollerin gerçekleştirilmesi şartına bağlanmıştır. Şarta bağlı olarak gerçekleştirilen uygulama, bunun bir yardım olmadığı bilincini vermekte, kırsal yoksulların bedel ödemediği bağımlı kesim haline getirilmesi riskini azaltmaktadır.

Aynı şekilde, Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan yoksul kadınların ekonomik faaliyetlere katılımını destekleyen projelerin başarı şansının da bazı temel önceliklere bağlı olduğu açıktır. Özellikle kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları koordinasyonu ile gerçekleştirilecek şeffaf bilgi paylaşımı neticesinde kırsal yoksullar veri tabanının çıkarılması önem arz etmektedir. İhtiyaç sahiplerinin belirlenme sürecinin yerel yönetimler veya proje uygulayıcılarının inisiyatifine bırakılması daha sonra yararlanıcılar arasında olumsuz etkiler bırakması ve projenin başarı şansını olumsuz etkileme durumu saklı kalacaktır. Proje desteklerinden yararlanacak hedef yoksulların tespiti sonrası yararlanıcılara proje hazırlama teknikleri eğitiminin sağlanması gerekmektedir. Eğer proje hazırlama eğitimi sonrası başarılı projelere kaynak transferi yapılırsa, şartlı transferdeki ödeme hedefinin yararlanıcıların ödemeyi hak ettikleri duygusu, proje temelli ödemelerde de başarı şansı bulacaktır. Projelerin uygulama süresinde sıkı denetim ve kontrollerin yapılması yerel kaynakların etkin paylaşımını ve proje hedeflerine ulaşma şansını artıracaktır. Ayrıca, şeffaf bilgi paylaşımı, etkin proje eğitimi, verimli projelerin tespiti ve uygulama süresinde sıkı denetim kırsal kesimde yaşayan kadın yoksullara daha sonraki uygulamalarda ümit verecek ve bölgesel kalkınma ajansları projelerinin kırsal yoksullukla mücadele de başarı durumlarını olumlu etkileyecektir. Bunun yanında, 2003 yılından beri ihtiyaç ve hak sahiplerine aktarılan yoksullukla mücadele yardımlarının, hedef kitle üzerindeki etkilerinin ivedilikle sonuçlandırılması gereken konuların başında gelmektedir. Çünkü yoksullukla mücadelenin hem mevcut değerlendirmesi yapılmış olacak hem de gelecek politikalar açısından önemli veri oluşturacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’nin uzun dönemde kırsal işsizlik ve yoksulluk sorununa çözüm üretmesi kısa süreli yardımların yanında sürdürülebilir çözüm üretecek yerel yatırımların harekete geçirilmesi ve yaygınlaştırılması gelişmiş ülke uygulamalarıyla da uyumlu görünmektedir. Dolayısıyla, yürütülen yoksullukla mücadele politikaları, sosyal

hukuk devleti olmanın temelini dayansa da bu politikaların ekonomik büyümeyi gerçekleştirmesi, istihdam yaratması, işsizliği ve yoksulluk sorununu azaltacak yerel projeleri hayata geçirmesi gerektiği üzerinde uzlaşma sağlanan bir süreçtir.

Kaynakça

- Atauz, S., (2004). “Türkiye’de Sokak Çocukları Güncel Eğilimler ve Yeni Gelişmeler” Projeler Koordinasyon Merkezi, MEB.
- Berber, M., (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, 3. Baskı, Trabzon.
- Dağdemir, Ö. (1994). “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi 1987–1994”, *Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1). S.23-40.
- DPT (2001), *Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT yayınları Ankara.
- Dumanlı, R., (1996). “Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları”, DPT-Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Gülçubuk, B. (2009). “Kırsal Alanda Kadın ve Bölgesel Çalıştaylar” www.eskisehirtarim.gov.tr/Bolgesel_Kirsal_Alanda_Kadin_Calistayi_Kitabi.pdf. Erişim Tarihi: 07 Şubat 2001.
- İşgüden, T., Öne, A., (2002). “Ortodoks İktisat Üzerine Notlar, 5,” <http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2002/cilt%5B3%5D/sayi%5B1%5D/M00063.pdf>, Erişim Tarihi:24 Aralık 2010.
- Kaynak, M., (2009). *Kalkınma İktisadı*. 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- SYDGM (2010), “*Sosyal Yardım Programları 2003-2010*”, SYDGM Strateji Geliştirme Ar-Ge Birimi, Ankara.
- Şenses. F., (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TÜİK (2004), “*Türkiye’de Yoksulluk ve Eşitsizlikteki değişimler 2003-2006*”. <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22764915/YoksullukVeRefahtaDegisimler.pdf> Erişim Tarihi: 15 Şubat 2011.
- TÜİK, (2008). “*Hane halkı Bütçe Anketleri*”, TÜİK Yayınları, Ankara.

- Uysal, Y., (2003). “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, <http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt9.say%C4%B12/9.2%20uysal.pdf> Erişim: 11 Ocak 2011.
- Yazıcı, E.,(2005). “Avrupa Birliği Kapısında Türkiye: Sorunlar Ve Fırsatlar”, websitem.gazi.edu.tr/erdincy/DosyaIndir? Erişim: 17 Ocak 2011.
- Yumuşak, İ. G, Kar, A., “Nüfus Artış Hızının Düşürülmesi İktisadi Kalkınmayı Artırır mı?” www.iibf.kocaeli.edu.tr/iktisat/iyumusak/Nufart.doc. Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2010.
- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21.119.826.pdf>. Erişim Tarihi: 23 Ekim 2009.
- <http://www.csgeb.gov.tr/csgebportal/cgm.portal?page=cc&id=3> Erişim Tarihi:02 Ocak 2011.
- http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf. Erişim Tarihi: 12 Kasım 2010.
- http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=23&ust_id=7